

Volpona, ki ga je igral Andrej Kurent preveč majestetično, retorično, namesto da bi poudaril vso lisjaško pretkanost te figure. Domišljen je Mosca Poldeta Bibiča, izvrsten komedijski dosežek, ki uspešno zliva v eno vnanjo komičnost z nadrobno karakterno analizo te težke vloge. Učinkovita v svoji dekorativnosti je bila Celia Marije Benkove, podoben tudi Bonario Rudija Kosmača. V manjših vlogah zasedeni igralci so (z eno samo izjemo — Lojze Rozman, ki je kot stražar pretresal občinstvo s svojimi mimičnimi ekshibicijami) uspešno dopolnjevali pisano paletu Ben

Jonsonove komedijske zasnove. Malce prenasličena scena je delo Nika Matula, izvrstne, stilno dognane in barvno razkošne renesančne kostume pa je zasnovala Mija Jarčeva.

Letošnja gledališka sezona, nemara ena najburnejših v zadnjih letih, je za nami, njen iztek nam je samo potrdil vse tisto, kar smo lahko ugotavljali še med njo; bila je bolj zanimiva po svoji zunajgledališki spremljavi kakor po svoji pravi ustvarjalni vsebini, o tem pa bo seveda kazalo še nadrobneje spregovoriti.

Borut Trekman

KNJIŽEVNOST

JOŽE SNOJ,
HODNIK

»Zgodovina je mora, iz katere se skušam zbuditi.« J. Joyce

Jože Snoj je doslej izdal dve pesniški zbirki, knjigo Gospa z mentolom in mladinski tekst Barabakos in kosi; njegov novi roman *Hodnik** sodi k tisti vrsti pisateljskega napora, ki je med bravstvom sorazmerno malo odmeven, dasi rezultat tega napora ni toliko izvenčasoven in izvenprostorski, kot le oblikovan tako, da ga tradicionalna zavest s težavo dojema in reflektira. Temu pa seveda ni mogoče reči zgolj artizem, zakaj Snojevo besedilo je pravzaprav polno vsebine, ki se veže na konkretno slovensko zgodovino in posameznika v njej. Razumljivo je, da bravcu tak tekst uhaja izpod nadzorstva, se pravi, da ne more nezgredljivo slediti njegovemu toku, zakaj takega toka v resnici nima: prepovedovavec oziroma avtor nista mirujoča točka, skozi katero bi mirno tekla čas; pravzaprav pa je tudi čas izgubil svoj absolutni pomen in se razkrojil v golo do-

gajanje, ki z več ravnin doteka v zavest glavne osebe. *Hodnik* je roman, v katerem se zato tudi prizorišče nenehno spreminja; glavna oseba je sicer trgovski zastopnik, ki so ga po prometni nesreči posadili na voziček na hodnik prepolne bolnišnice, svet pa se vrača k

* Jože Snoj, *Hodnik*, Založba Obzorja, Maribor 1970.

njemu skozi blodnje oziroma privide. Za zasnovno romana je to vsekakor domišljen izhodiščni položaj; v takšni konkretni situaciji trgovskega zastopnika njegov bolniški voziček in hodnik dobivata vedno novo dimenzijo: v njegovih »spominih« ali »asociacijah« lahko nenadoma postaneta vagon smrti, drugič letalo, katedrala, mrtvašnica, morska ožina ali čoln, v katerem se vozita sprta zakonca idr., skratka, hodnik je prostor, iz katerega se odpirajo vrata v različne, nepredvidene trenutke zgodovine. Eden izmed junakovih eksistencialnih položajev (v tem zapisu nas zanima predvsem ta, da si bo zavoljo tega razmišljanje o tej knjigi le delno; celotno osebnost bi mogla zajeti mnogo širša pojmovna mreža) je njegova neprostoVOLjna vkljenjenost v zgodovino, v tisti represivni izraz družbenega obstoja, ki si v imenu Ciljev zmerom znova ustvarja nove ideologije, s pomočjo katerih naj bi ti Cilji bili dosegljivi. Trgovski zastopnik nenehno beži iz te politične metafizike, se pravi, da se z ideologijo ne more poistovetiti, to pa pomeni, da ji ne pripada, čeprav se znajde notraj njenih okvirov: njegovo bivanje pri belih nima nobene idejne podlage, do njih se ne opredeljuje, pri njih se je znašel tako rekoč po naključju, zato pa jih je nazadnje lahko brez krivde zapustil. Kje potemtakem biva? — Svoj jaz išče zunaj zgodovine, zato pa tega ne more storiti brez nje; kar naprej ga najdeva v predmetnem svetu konkretne resničnosti, se pravi tam, kjer ga tudi išče: Snojeva pripoved osebnosti ne manifestira v tolikšni meri kot fenomen reči; prekriva jo z natančnimi popisi, izgovarja z znanstveno potankostjo, dokler se ne nagrmadijo pred njim kot jez, iz katerega ni mogoče izpluti niti bravcu. In ta realnost v bistvu določa trgovskega zastopnika, to pa docela nedvoumno potrjuje tudi tale njegova meditacija: »Pogledaš, recimo, v zmrznjeno trdo gmoto stekla, okruška ali karkoli

oblikovanega, pa se vidiš v tem dnu zalitega z vseh strani, na vse strani skrotovičenega, samega, drobcenega, nemirnega spačka v zvedavo odebeljeno gluhonemo glavico. Sploh ne prosi iz svoje ječe, ne sili ven, samo vrti se v prosojni gmoti, a se, žal, ne poreže do smrti in ne zaduši.« To je tista znana, brezizhodna sodobna popredmetenost, ki jo npr. Adorno takole razlaga: »Čim manj živijo subjekti, tem bolj žilavo, grozljivo smrt. S tem da jih dobesedno spreminja v reči, spoznavajo šele svojo permanentno smrt, popredmetenost, obliko svojih odnosov, ki so jih zakrivili tudi sami. Civilizatorska integracija smrti, brez pomoči nad njo in smešna pred njo, ki jo (smrt) šminka, je... okoren poskus menjalne družbe, da bi zadelala zadnje luknje, ki jih je pustil še odprte blagovni svet. Smrt in zgodovina, zlasti kolektivna kategorije individuum, tvorita eno konstelacijo.« Tu je treba dodati, da Snoj ni ostal dosleden tej viziji, oziroma jo v nekem smislu skuša celo premagati; pustimo ob strani erotiko trgovskega zastopnika, ki je prav tako pomembno prizadevanje v tej smeri, ter pogledimo, kaj se zdaj zgodi z njim v zanj določeni zgodovinski situaciji. Posreči se mu, da se reši iz vagona, obsojenega na smrt, vendar njegov beg nima nikakršnega nadosebnega razloga: bežal je zavoljo sebe, ker ni hotel oziroma mogel umreti. Umreti zaradi česa? Odgovor skriva v sebi ideologijo. Če pa zanjo ni vredno umreti, pomeni to, da njena vrednost ne dosega človekove vrednosti, ki jo sicer vse ideologije deklarativno presegajo. Tako se izkaže, da imamo opraviti s prizadevanjem, ki skuša vsem sneti avtoritarni klobuk, pod katerim se skriva samo surova in zapletena mašinerija zgodovine, ki jo seveda vsaka ideologija ima v zakupu, če hoče z njo upravljati. K temu pa kajpak nujno spada njeno poprejšnje razumevanje: »Če kaj ni jasno, postavljamo vprašanja,« pravi

partizan Mile, toda trgovski zastopnik tega v svojem življenju ni počel, in zavrne ga tako, da pravi, da z zastavljanjem vprašanj »ni trdnejši v nogah«, kajti »ali se je zgodilo tako, kot si si zamišljal?« — Spričo neuspešnosti Akcije trgovski zastopnik umika svoj angažma iz zgodovinskega dogajanja, to pa v praksi pomeni življenje proti toku zgodovine, t. j. upor zoper takšno zgodovino. Jedro tega upora se ne da poimenovati drugače kot vrednota, ki je v človeku samem, je on sam, in on sam je merilo stvarnosti. Individualizem nasproti kolektivismu, ki ni samo vsota posameznih eksistenc, je tu vrhovni življenjski princip, ki opravičuje početje trgovskega zastopnika. Iz tega zornega kota pa se mu tudi njegova zgodovina kaže v drugačni podobi, ni več osvobajanje, postopno uresničevanje postavljenih vrednot, pa tudi ne nekaj nedoumljivega, nemočno podvrženega zakonom smrti in minevanja: namesto »Po vodi plava mlad in lep mrlič...«, kot se začne ena izmed pesmi Kosovelove Tragedije na oceanu, se pesem trgovskega zastopnika začne dovolj pomenljivo: »Po vagonu plava mlad mrlič...«, kjer je življenje boj za obstanek in morebitna zmaga ni manifestacija Človeka, marveč manifestacija moči: »Kdor ima okovane čevlje, ta zmaguje. In komur se je zmešalo, temu ni najhuje.« »Blodnje« trgovskega zastopnika potemtakem niso naključne, ampak imajo v sebi še drug pomen; očitno so nastale iz doživetja zgodovine in s tem bivanja kot »more«, ki nam uničuje naš mirni življenjski spanec oziroma dremavico, s katero kimamo skozi življenje. Tako niti cilj, ki je samo še pot sama, nima nobenega ovrednotenega razloga zunaj sebe; cilj je v resnici le golo obstajanje in nanj lahko prisegamo ali ga zavrzemo. Trgovski zastopnik tega drugega vsekakor ni storil, čeprav nas ni »na nobenem zemljevidu«. Vse

prej je ostal v svetu stvari, vendar obrnjen od napora, ki bi ga kakorkoli hotel obvladati. To je obramba pred zgodovino, ne pa še tudi njeno zanižanje. To bi lahko dokazovala tudi njegova razpoloženost do slovenstva, ki je prav tako rezultat zgodovinskega dogajanja.

Jože Snoj je kot pisec izrabil precej možnosti modernega romana; in dasi tak roman verjetno vsebuje nekatere prednosti pred klasičnim, se je vendar odrekel totalnosti opisovanja, s katero je ta prezentiral svet; spričo relativnosti časa so tudi besede postale »relativne«, t. j. niso več nedvoumne. Tako se zdi, da bi bil še najboljši roman tisti, ki bi ga bilo moči napisati z »eno« besedo. Zaradi tega je pisanje romana tvegano, še bolj seveda branje, kaj šele pisanje o njem.

J. Horvat

SAŠA VUGA: REKVIEM ZA HEROJI. S pričujočo knjigo* se je naša vednost o literarnem snovanju Saše Vuge, enega najizrazitejših predstavnikov srednje slovenske pisateljske generacije, samo še poglobila: doslej smo Vugo poznali zvečine samo po njegovih proznih objavah, zdaj pa so nam mimo njih na voljo v knjižni obliki še njegove tri igre, nastale v letih 1962—1967 in namenjene radiu in televiziji, ki so se s to izdajo iztrgale minljivosti radijskih valov in projekcije na televizijskem ekranu in tako tudi s pisano besedo dopolnjujejo razsežnosti Vugovega opusa, kakršnega poznamo že doslej iz njegovih proznih tekstov. Seveda to, da so vse tri knjige namenjene dvema novima, še nepreskušena medijema, ki se ju naši literarni ustvarjanci (z redkimi izjemami) nekako po krivici izogibljejo, ni naključnost, ampak zgolj posledica Vugovega dolgotrajnega poklicnega poznavanja radia in televizije, preskušanja njenih izraznih možnosti in iskanja plasiranja nanovo